

Тарас Гончарук,

доктор історичних наук, професор ОНУ ім. І.І. Мечникова

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО УКРАЇНСЬКІ ТА
УКРАЇНОЗНАВЧІ ВИДАННЯ НА СТОРІНКАХ
«ОДЕССКОГО ВЕСТНИКА» 1830-х - 1840-х рр.:
ПОВІДОМЛЕННЯ ТА РЕФЛЕКСІЇ**

В історіографії вже приділялася увага місцю газети «Одесский вестник» (далі - ОВ) в історії українського національного культурницького руху, зокрема, відгукам цього часопису на українську друковану продукцію [1.175 - 189]. Проте варто розглянути публікації, присвячені україномовним та українознавчим виданням, що з'явилися на шпальтах ОВ протягом 1830-х - 1840-х рр. - за часів становлення газети, що припали на добу «миколаївської реакції». Слід зазначити, що у період, який розглядається, на шпальтах ОВ вже тісно проглядався тісний зв'язок з різними сферами українського життя. Певною мірою цьому сприяла позиція керівників газети: О. Левшина, О. Тройницького та ін. (докладніше про них у праці І. Гребцової) [2. 57]. Окрім того газета цілком обґрунтовано претендувала на роль репрезентанта інтересів «Півдня», тобто саме українських теренів а у складі Російської імперії. Це передусім стосувалося питань Я захисту економічних інтересів землеробської України в протистоянні з інтересами промислового центру Росії та державної скарбниці [3]. До того ж Одеса добре розуміла залежність свого добробуту від українського хліборобства й дописувачі газети не могли не висловлювати своєї симпатії до «владельцев благословенной Украины» [4]. Зв'язок Одеси з іншими українськими теренами простежувався у багатьох публікаціях ОВ. Зокрема, в дослідженнях з української історії та археографії [5], яким вже були присвячені публікації Я В. Хмарського [6, с. 132 - 133, 212, 228, 230, 235, 267, 268, 273, 277] та Г. Левченко (Бондар) [7], етнології (наприклад, стаття про святкування українцями Різдва за підписом «Уроженец Малороссии» [8]) та філософії

(праці О. Хиждеу про Г. Сковороду [9]) та ін. А також в статтях та замітках із найрізноманітнішої тематики: від некрологу відомого одеського домовласника П. Розумовського із зазначенням, що «Граф Петр Алексеевич Разумовский был последняя отрасль, в мужеском колене, знаменитого в русской истории рода владевшего некогда Гетманским жезлом Малороссии» [10] до розлогої рекламної статті про українські наливки [11]. Наслідком такого жвавого інтересу ОВ до різних сторін українського життя був і інтерес газети до української друкованої продукції. Треба окремо розглянути відгуки газети на україномовну та українознавчу літературу. І в першому, і в другому випадках їх варто розподілити за трьома групами: 1) повідомлення про передплату та вихід друком; 2) оголошення про появу чи передплату видань в магазинах Одеси; 3) публікації, що мали ознаки рецензій.

Серед перших передусім варто згадати публікацію, що стосувалася книжки, якій судилося бути першим україномовним виданням на півдні України. В грудні 1831 р. ОВ повідомив: «Микола Коваль. Малороссийская повесть нынешнего времени, сочиненная Николаем Вагнером, поступит для отпечатания в Государственную типографию; содержание ея есть истинное происшествие, недавно случившееся. Книжка сия будет отпечатана на самой лучшей бумаге. Цена оной с портретом Миколи Ковала 1 руб. серебром; с пересылкой в другие города 5 руб. ассигн. Поддиска на оную принимается у самого сочинителя Г. Венгера, в Одессе» [12]. «Але честь видати першу на півдні українську книжку міська друкарня чомусь зігнувала». - коментував вищенаведене оголошення Г. Зленко [13. 24]. Книга М. Венгера була видана в Миколаєві у 1832 р., й сучасний літературознавець Микола Бондар вважає її не лише першою українською книгою, виданою на півдні, але й першою жанровою книгою української прози [14. 87]. Г. Зленко, використовуючи матеріали ОВ, довів, що М. Венгера в цей час можна цілком вважати одеським автором, й згадав чимало публікацій в одеській газеті, що анонсували інші видання творів Венгера [13. 24]. Так, у лютому 1834 р. ОВ повідомив: «Сочинения

Николая Венгера, в стихах и прозе, печатаются в Москве и в скором времени выйдут из печати. В книге сей заключается 27 стихотворений и 6 прозаических статей. Подписка принимается у самого сочинителя Г. Венгера, в Одессе. Цена 10 руб. с пересылкою»[15]. Ще раніше, у червні 1833 р., одеська газета, запрошуючи потенцігільних передплатників, навела детальний зміст цього видання, згадавши серед вміщених в ній російськомовних віршів «Малороссийскую песню»[16]. Можливо, через те, що газета посприяла розповсюдженню зазначеної книги, вона одна з небагатьох видань М. Венгера до сьогодні збереглася в одеських книгозбірнях. «Твори Венгера, - зазначає Г. Зленко, - збереглися у науковій бібліотеці Одеського національного університету, першопочатки якої у складі славетного Рішельєвського ліцею; щоправда, примірник дефектний: йому бракує двох сторінок, які, згодом, втратив перший його власник М. Спіровський» [17]. Показово, що на видраних двох сторінках з книги М. Венгера, яка перебуває в бібліотеці ОНУ ім. І.І. Мечникова, саме і була вміщена вищезгадана «Малороссийская песня» [18. 30].

Вихід першої україномовної книги Одеси також не залишився поза увагою ОВ. В другому числі газети за 1834 р. зазначалося: «В Одесской Городской Типографии печатается повесть в стихах, на Малороссийском наречии, Маруся. Цена в Одессе 3 руб., а с пересылкою в другие места 5 руб. "ассигнациями. Желаящие иметь сие сочинение могут адресоваться, для получения онаго к Секретарю Одесского Приказа Общественного Призрения, Титулярному Советнику Буницкому» [19]. Авторство та обставини видання цієї одеської «Марусі», що була підписана до друку 23 грудня 1833 р., досі залишаються загадкою для істориків та літературознавців [20.112 -113].

ОВ звичайно повідомляв й про україномовну літературу, що виходила поза межами Одеси та Українського Півдня. Показовим з цього приводу був лист І. Срезневського до О. Левшина від 2 вересня 1833 р. з проханням опублікувати оголошення про вихід в Харкові «Запорожской старины». При тому І. Срезневський вірив, що одеський градоначальник здійснить його прохання «и как покровитель наук и литературы, и как украинец» [21.123-124]. Серед інших книжок, виданих в Москві з посиланням на

«Московские ведомости» 1834 р., в повідомленні ОВ згадувалося: «Первая часть Малороссийских песен, вновь собранных Г. Максимовичем, вышла из печати, под следующим заглавием: Украинские народные песни, изданные Михайлом Максимовичем. Часть первая. Книга I. Украинские думы. Книга II. Песни козацкие былевые. Книга III. Песни козацкие бытовые. М. 1834 г. в Унив. Тип. Цена на веленовой бумаге 5 р., на простой 3 р.» [22]. Показово, що до побутових пісень зазначеного видання увійшли дві українські пісні зі згадкою про Одесу [23.167,177 -178.].

Більшість оголошень про друковані твори вміщувалися в ОВ у зв'язку з їхньою появою або передплатою на них в одеських книжкових магазинах. Вже з кінця 1920-х рр. в газеті з'являються повідомлення про місцеві книжкові крамниці та бібліотеки при них. Між ними на повідомлення 1830 р. про бібліотеку при книгарні Клочкова («Б городе Одессе на Ришельев. улице в доме Мясникова, открыт мною Российский книжный магазин, куда и переведена библиотека для чтения, бывшая близ Лютеранской церкви в собственном моем доме») [24]. В. Загоруйко звернув увагу; що в «Росписи...» зазначеної бібліотеки окрім російських були й українські видання [20. 111], зокрема там була вказана «Вергилиева Энеида, перелицеванная на Малороссийский язык И. Котляревским с объяснением малороссийских терминов; 4 части С.П.Б. в Медицинской т. 1806 г. (8) 15 рублей» [25.22] та «Песни Малороссийские; изд. М. Максимовичем. М. в Университетской т. 1827 г. (16) 5 руб.» [25,56].

Кількість оголошень про книгарню Клочкова, і кількість названих в них видань була невеликою. У наступні роки ОВ більше уваги приділяв надходженням до книжкового магазину В. Картамишева (між іншим, за словами С. Борового, До рук купця В. Картамишева перейшла вищезгадана бібліотека Клочкова [26. 135]). Так, 9 червня 1834 р. в ОВ повідомлялося, що «в книжном магазине Гг. Золотова и Картамышева получены следующие книги», серед яких Четвертою названа «Запорожская старина, изд. И. Срезневский Харьков. 1833 2 части, in 12» [27].

Газета досить скоро звернула увагу на книжковий магазин Григор'єва (детальна інформація про нього була вміщена в газеті вже через кілька тижнів після його відкриття у 1840 р.), який розташувався «в доме г-жи Крамаревой на Дерибасовской улице» й мав тісні зв'язки з книговидавцями Петербургу та Москви [28]. Окрім повідомлень про отримані магазином журнали та їхній зміст, від 1842 р. газета в оголошеннях почала друкувати повідомлення (виділені різними шрифтами) під заголовком: «В книжном магазине П. И. Григорьева продаются следующие книги:». У березні 1843 р. на шпальтах ОВ з'явилася інформація про продаж в магазині П. Григор'єва «Енеїди» І. Котляревського: «Виргилиева Энеида, на Малароссийский язык переложенная И. Котляревским. Харьков 1842. Цена на веленовой бумаге 3 р. 85 к. сереб., на простой бумаге 3 р. 35 к. сер., вес за 2 ф.» [29]. Інформація про продаж цього твору друкувалася і в наступні роки. Так, у квітні 1844 р. вона вже мала більш розгорнутий зміст: «Виргилиева Энеида, на малороссийском языке переложенная И. Котляревским, 6-ть частей, с приложением малороссийских слов содержащихся в Энеиде, с русским переводом, Харьков 1842 года, 8-ю д. л. цена на обыкновенной бумаге 3 руб. 50 сереб. на веленовой бумаге 4 руб. сереб. с пересылкою» [30]. У травні того ж року повідомлення було повторене у скороченому варіанті [31]. Коліт з початку 1846 р. оголошення про продаж книжок в магазині Григор'єва стали друкуватися в більшому форматі (на чверть шпальти), з використанням різних шрифтів, вже в першому подібному оголошенні серед п'яти пропонованих книжок була і «Енеїда» І. Котляревського [32].

26 січня 1844 р. серед книжок, що продавалися в магазині Григор'єва, вказано: «Гайдамаки, Поэма Т. Шевченки. СПб., 1842 года, в 8-ую д. л. Цена с пересылкою 1 р. 72 к. сер.» [33]. Цю публікацію було відзначено у бібліографічному покажчику, створеному О. Кушнір під науковим редагуванням Г. Зленка, як першу згадку про Т. Шевченка в одеській пресі [34. 3]. Слід також відзначити згадку в оголошенні у травні того ж 1844 р. про продаж альманаху «Сніп» (де, між іншим, були надруковані твори М. Костомарова): «Сніп, Украинский новорочник вкрутив. Соч.

Александра Корсуна. Харьков. Цена с пересылкою 1 руб. 75 к. серебром» [35].

Через деякий час ОВ почав вміщувати й статті та замітки, що вже містили ознаки рецензій на друковані видання, рони вміщувалися під рубриками «Библиография» або «Смесь» та переважно стосувалися одеських видань. Наприклад, чергового випуску «Новороссийского календаря» (як в першому числі газети за 1842 р.) [36]. Перша така рецензія, що стосувалася українських видань, була схвальною, якщо не сказати - захопленою, публікація присвячена «Енеїді» І. Котляревського 1842 р. «Энеида» Котляревского - сокровище новейшей украинской письменности - печатается, наконец, вполне, в Харькове. Не много творений, которые заслужили-бы такую любовь и известность в народе, как эта поэма, о происхождении украинцев, переодетых или перелицеванных (курсив автора статті в ОВ. - Т.Г.) в латинцев» - так починалася ця, по суті, рекламна публікація, вміщена як передовиця ОВ. Показово, що автор цього повідомлення в ОВ називав І. Котляревського не лише «українським поетом», але й «нашим поетом» («Читавшие малороссийскую Энеиду повторяют с восторгом многие места из нея, и уж конечно не примут на себе забавного труда, для оценки достоинств ея, сводить очную ставку героев виргилиевых с козаками Котляревского; уверены, что тень самого Вергилия, при свидании с украинским поэтом, отдаст должную справедливость удали моторного сына анхизова, и разумеется, что вымысел нашего поэта замысловатей и самобытнее рассказа о подлинных троянских выходцах»), а також вважав, що його «Енеїду» можна сприймати лише українською мовою («Кроме добродушного комизма, разлитого во всей Энеиде, она отличается глубоко-народным характером и меткой определенностью языка. От этого, она не может быть передана ни на каком другом языке, ни даже по-русски, не только, что идиотизмы малороссийские останоят самого искусного переводчика, но и потому еще, что многие, очень обыкновенные и скромные выражения Энеиды покажутся резко неприличными на всяком другом языке, не столь целомудренном, как малороссийский»). В замітці була інфор-

мація й про історію друкування «Енеїди» та умови передплати на неї («Покойный И. П. Котляревский, прибавив в 1819 году к своей поэме заключительные 5-ую и 6-ую части, передал в 1837-м году право на издание ея г-ну Волохинову который ныне и приступил к печатанию поэмы. Она будет издана в 6-й частях, с полным словарем малороссийских слов и речений с русским переводом. Подписка на «Энеиду» принимается в Харькове, в квартире надв. Сов. Осипа Антоновича Волохинова, в доме надв. сов. Александра Саввича Венедиктова, в книжной лавке Андр. Васильев. Глазунова. Цена в Харькове: на простой бумаге 3 р., а на веленовой 3 р. 50 к. сер.; на пересылку полагается за 2 фунта»)[37].

Що стосується друкованої продукції, яку можна віднести до українознавчої, то на шпальтах ОВ також регулярно вміщувалися повідомлення про її вихід. Зокрема, про російськомовні літературні твори, присвячені Україні. Так, газета повідомила про підготовку до друку в Одеській друкарні збірки двоюрідного дядька М. Гоголя - Івана Петровича Косяровського, який в цей час жив в Одесі в будинку Андросова [38], й зазначені публікації ОВ детально досліджені Г. З ленком [39]. Газета приділила чималу увагу рекламі творів І. Косяровського, друкувала його вірші, один з яких мав назву «Ответ в Малороссию» [40].

ОВ не міг не повідомити про вихід друком літературних творів А. Скальковського, його «Порубежников», що стосувалися історії Степової України. У березні 1849 р. газета повідомила про вихід їхнього першого випуску [41], а в квітні 1850 р. - про завершення виходу усіх випусків [42]. У повідомленні про вихід третьої частини «Порубежников» газета писала: «Третий и последний выпуск книги г-на Скальковского: Порубежники, канва для романов, поступил уже в печать и к концу марта, будет выдан подписчикам. Этот выпуск будет содержать в себе повесть под заглавием Мамай, 1750 - 1760 годов, в двух частях, в 25 листов мелкой бумаги».

У грудні 1838 р. ОВ повідомив про вихід «Одесского альманаха на 1839 год», зазначивши: «В непродолжительном

времени выйдет здесь «Одесский альманах на 1839 год», издаваемый в пользу бедных учеников Одесского учебного округа. В составлении его приняли участие все известные отечественный литераторы. До сих пор поступили в печать следующие статьи» й згадавши серед авторів Є. Гребінку та М. Максимовича [43]. Про зміст альманаху, який мав видаватися передплатникам з 2 лютого 1839 р., газета повідомила завчасно [44] (в альманасі були вміщені російськомовний вірш Є. Гребінки - «Ноготок» [45. 254 - 255] та три російськомовні вірші М. Максимовича - «К звезде», «Киевлянке», «Весеннее чувство») [46.166, 335,553.]. В грудні 1839 р. ОВ анонсував й вихід «Одесского альманаха» на 1840 р. Передаючи його зміст, газета назвала Є. Гребінку серед тих шістьох осіб, тексти яких не змогли потрапити до альманаху. Від імені редакції альманаху ОВ повідомив: «К крайнему сожалению, она не могла напечатать прекрасных статей... сколько и потому, что объем книги, и теперь значителен... увеличился б до чрезмерности»[46] (проте до цього альманаху потрапив російськомовний вірш «Бандурист» за підписом «Александр Чужбинский» О. Афанасьева -Чужбинського [47. 300 - 305]).

Серед українознавчих книжок, про вихід друком яких повідомляв ОВ, чільне місце займали історичні праці. Л. Новікова звертає увагу на повідомлення в газеті 1839 р. про вихід книги Д. Бантиш-Каменського «Биографии российских генералиссимусов и генерал-фельдмаршалов» [48. 101]. Показово, що в цьому оголошенні згадувалися попередні праці історика, в тому числі «История Малой России» [49]. ОВ не зміг не звернути увагу на видання томів «Записок» Одеського товариства історії та старожитності. Повідомивши у вересні 1844 р. про вихід їх першого тому, газета подала його детальний зміст [50]. Вихід двох відділень другого тому також не залишився поза увагою ОВ [51].

Значну увагу газета приділяла історичним працям А. Скальковського. Враховуючи продуктивність цього автора, ОВ повідомляв про новинки, що вийшли з-під його пера практично щорічно. У червні 1837 р. на його шпальтах було повідомлено про підготовку видання другого тому «Хроно-

логии...» А. Скальковського та про те, що готується до виходу його ж «Первое тридцатилетие истории г. Одессы» («Между тем, по предложению г. Одесского градоначальника, А. И. Левшина, г. Скальковский составил отдельный очерк «Первое тридцатилетие истории города Одессы, 1793 - 1823». Этот очерк обнимает все пространство времени от основания в Хаджибее русской крепости до назначения графа М.С. Воронцова Новороссийским и Бессарабским генерал-губернатором» - писала газета) з повідомленням про умови передплати на це видання [52]. Згодом вийшла замітка редактора О. Тройницького про вихід зазначеної книги [53]. у 1838 р. газета повідомляла про передплату на другий і том «Хронологического обозрения Новороссийского края» А. Скальковського [54] та вихід його друком, з поданням змісту та інформації про місце продажу в Одесі [55], а у 1839 р. - про вихід «Историко-статистического опыта о торговых и промышленных силах Одессы» [56].

В повідомлення про вихід книги А. Скальковського «Наезды гайдамак на западную Украину» коротко подано історію написання книги, інформацію про її вартість та місце передплати, а також деякі зауваження щодо її змісту. Між іншим, автор повідомлення назвав гайдамаків «сухопутними піратами» («Хотя рассказ «Наездов» занимает небольшое пространство времени - едва 30 или 40 лет XVIII столетия, - но он бросает некоторый свет на историю этих сухопутных пиратов, ужасавших некогда не только южную Польшу и татар, но даже Россию, и следовательно будет интересен для всякого любителя отечественной истории») [57]. Газета і пізніше повідомляла про вихід друком історичних та статистичних праць А. Скальковського (наприклад, у 1850 р. - про вихід книги «Опыт статистического описания Новороссийского края» [58]). Про друге видання праці А. Скальковського «История Новой Сечи или Последнего Коша Запорожского» газета також повідомила заздалегідь, вмістивши замітку на першій сторінці з детальним планом нового видання, що розпочиналася так: «В начале 1842 года вышла в свет книга под заглавием: История Новой Сечи или Последнего Коша Запорожского, соч. А. А. Скальковского.

Издание это, в числе 800 экземпляров, уже разошлось и в книжных магазинах одесских и иногородних нет ни одного экземпляра в продаже. Г. Скальковский полагая, что книга его обратила, если не внимание, то хотя любопытство читателей, и приобрел большое количество новых материалов для этого предмета, счел необходимым сделать второе издание в несравненно большем размере». Було вказано, що А. Скальковський відвідав місця розташування Січей й земель Запорозьких вольностей, що дозволило йому доповнити свою книгу й виправити «многие ошибки и неполности 1-го издания своей книги»[59].

Від кінця 1820-х ОВ вміщував рекламу книгарні та бібліотеки М. Клочкова. В ній містилися не лише згадані вище україномовні книжки, але й російськомовні, зміст яких був тісно пов'язаний з Україною. С. Боровой та В. Фельдман звернули увагу, що згідно «Росписи...» книжок цієї книгарні та бібліотеки в ній містилися заборонені видання декабристів, зокрема українофільська поема К. Рилеева «Войнаровский» московського видання 1825 р. [26.137; 60.138 -139] (за повідомленням С. Борового, поема ця у рукопису широко читалася в Кишиневі та Одесі від поч. 1824 р.) [61. 148 - 149]. Згідно «Росписи» окрім згаданого твору К. Рилеева («Рылеев К. Ф. Войнаровский, поэма; М. в т. Селивановского 1825 г. (8) 50 руб.» [25. 63]) М. Клочков пропонував одеситам наступні видання: «История Малой России...» Д. Бантиш-Каменського в 4 частинах (М., 1822), «Письма из Малороссии» О. Левшина (Харків. 1816) [25. 34], «Бурсак. Малороссийская повесть» В. Нарезного (М., 1824) [20. 52]. «Ябеда» В. Капниста (Спб, 1798) [25. 69] та ін. віщання, що мали безпосереднє відношення до України.

Серед повідомлень ОВ про продаж українознавчої продукції в магазині Григор'єва слід звернути увагу на російськомовні видання відомих українських авторів. Зокрема, газета регулярно повідомляла про отримання магазином Григор'єва журналів зі зазначенням їхнього змісту й, між іншим, вказувала на вміщення повісті Є. Гребінки та його віршів в «Отечественных записках», «Пантеоне русского и всех Европейских театров» та ін. [62], повісті Г. Квітки-

Основ'яненки та віршів О. Афанасьєва-Чужбинського у «Москвитянині» [63] тощо.

Виходячи з публікацій ОВ, можна судити про наявність в магазині Григор'єва широкого асортименту книжок Г. Квітки-Основ'яненки. 21 лютого 1842 р. серед повідомлень про книги магазину було таке: «Пан Халявский. Соч. Основьяненка. СПб., 1840. Две части. Цена с пересылкою 1 р. 50 к.» [64]. Воно ж було повторене 28 березня 1842 р. [65]. Про продаж зазначеного твору газета повідомляла і в квітні наступного року («Пан Халявский. Сочинение Основьяненка. СПб., 1840. Цена на лучше веленовой бумаге, с двумя политажами, 1 р. 75 к. сер. весов, за 2 ф.»), а також і третього тому збірки «Сказка за сказкой», що містив і казку Основ'яненка («Сказка за сказкой. Том III, заключающий в себе следующие повести: 1. Солдатский портрет. С Малороссийского рассказа Латинска побрехенька. Соч. Основьяненка...») [66]. 22 січня 1844 р. ОВ було подано оголошення про продаж в магазині Григор'єва другого видання «Пана Халявського» («Пан Халявский. Основьяненки. 2 части. Издание 2-е. СПб., 1842 года. Цена с пересылкою 2 р. сер.») [67]. Подібна інформація про цю книгу друкувалася і у 1845 р. [68] 26 січня 1844 р. було вміщено повідомлення: «Собрание сочинений Основьяненка. Жизнь и похождения Петра Степанова сына Столбикова, помещика в трех наместничествах, СПб., 1842 года, в 12-ую д. л., 3 части. Цена с пересылкою 3 руб. сер.» [69].

На шпальтах ОВ була присутня інформація про продаж в магазині Григор'єва творів Є. Гребінки. Зокрема у травні 1844 р.: «Путевые записки зайца. Сочинение С. Гребенки. СПб., 1844 года...», де окрім звичайної інформації про формат, ціну, папір і т. п. вміщено зміст твору [70]. Наступного разу інформацію було подано скороченою, але ініціал Є. Гребінки надруковано правильно («Путевые записки зайца. Соч. Е. Гребенки. СПбург, 1844 года. Цена с пересылкою 1 р. 15 к. сереб.») [71].

На шпальтах газети вміщувалася інформація й про продаж у вищезгаданому магазині праць з вітчизняної історії, що виходили друком в Одесі, ОВ неодноразово повідомляв

про продаж та передплату в магазині Григор'єва на історичні праці А. Скальковського. Так, у березні 1842 р. - про передплату на книгу «История Новой Сечи...» [73]. Також протягом 1840-х рр. газета подавала інформацію про продаж книжок А. Скальковського, виданих у попередньому десятилітті: «Хронологического обозрения истории Новороссийского края» «Первое тридцатилетие истории г. Одессы», «Опыт о торговых и промышленных силах Одессы» та ін. [74]. у 1845 р. газета подала інформацію про передплату в магазині Григор'єва на вищезгадану книгу «Наезды гайдамак на Згатадную Украину» («Принимается подписка на сочинение А. Скальковского, под заглавием: Наезды гайдамак на Западную Украину, к коему приложены: план города Умани и два рисунка с подлинных современных картин. Рукопись одобрена цензурою и поступила в печать. Цена в Одессе 1 р. 50 к. сер., вне Одессы 2 р. сер.») [75]. Згодом газета повідомила: «На днях выпила из печати книга, под заглавием: Наезды гайдамак на Западную Украину в XVIII столетии. 1733 -1768. Соч. А. Скальковского. Одесса, 1845 года, в Городской типографии. Цена 1 р. 50 к., с пересылкою 2 р. сер.» [76] й неодноразово повторювала інформацію про продаж в магазині Григор'єва зазначеної книги [77].

Своєрідне оголошення-рецензія стосувалося й продажу в магазинах вищезгаданого другого видання праці А. Скальковського «История Новой Сечи...». У березні 1846 р. газета повідомила: «1-й том книги г-на Скальковского, под заглавием История Новой Сечи, или последнего коша Запорожского, вышел в печати и продается в Одесской городской типографии и у книгопродавцев: Григорьева, Вильети, Тотти-Золотова, Рудольфа и Кариадни. Там 2 уже печатается и выйдет не позже первой трети мая месяца. Содержание этого тома следующее» було подано детальний план другого тому видання (у замітці також, між іншим, було зазначено: «Ко второму тому приложены будут: карта земель и «вольностей» Запорожских, составленная г-м Скальковским, по сравнению с местностью, и очень хорошо нарисованная топографом Карасевым; заглавный листок, изображающий Запорожскую читу или пикет и мятеж в Сечи, бывший в 1768 г., сочиненный и литографированный лучшим нашим

художником, г-н Лангом, о таланте которого так мало знают жители здешнего края») [78]. У травні 1846 р. газета повідомляла: «Спешим известить любителей отечественной истории, что вторая часть книги г-на Скальковского, под заглавием: История Новой-Сечи или Последняго Коша Запорожского, вышла из печати и продается книжным магазинам г-д Григорьева, Вильети, Тотти и в бумажном магазине братьев Стифель», також було подано детальну інформацію про третій том видання й зазначено: «Цена за 3 части: в Одессе 5 р., вне Одессы 6 р. сер.» [79].

Показовою була увага і до продажу першого тому «Записок» Одеського товариства історії та старожитностей: спочатку в оголошенні 9 травня 1845 р. він був першим в списку серед тих книг, які «На сих днях поступили в продажу», а потім в оголошеннях 12 та 23 травня 1845 р. [80] (а 16 червня 1845 р. з'явилася рецензія, про яку буде згадано нижче). Серед дописів ОБ, що містили відгуки на російськомовні публікації, пов'язані з Україною, першою напевно була згадка в рецензії на видання петербурзького альманаху «Утренняя заря», де зазначалося: «Рассказом своим «о том, как иногда люди женятся» Е. П. Гребенка и рассмешил нас, и чуть-чуть не заставил расплакаться» [81].

Перша рецензія на «Одесский альманах» з'явилася на шпальтах ОБ в числах від 15 та 22 лютого 1839 р. («Мы получили эту статью от неизвестной особы, скрывшей свое имя под фирмою Ф**» - зазначала редакція газети). Між іншим, автор рецензії назвав не зовсім зрозумілим зміст одного з віршів М. Максимовича [82]. Роблячи зауваження авторам гумористичних нарисів альманаху, рецензент, між іншим, згадав М. Гоголя та Г. Квітку-Основ'яненка: «Истинный юмор скорее рыдает, нежели скалит зубы. Примеры можно видеть в произведениях Гоффмана, Ж. П. Рихтера и, некоторым образом, даже у нашего Гоголя и в повестях Грицька Основ'яненка» [83]. Інший дописувач газети, автор одного з рецензованих гумористичних нарисів, М. Рахманов у своїй відповіді був, звичайно, незгодний з критичними зауваженнями попереднього рецензента щодо альманаху й також згадав М. Гоголя та Г. Квітку-Основ'яненка

(«Как - рассуждал я - наш Гоголь рыдает? И Грицько Основ'яненко также рыдает? Да если это рыдания, так что-ж тогда назвать смехом? Может быть - прибавил я - г. Ф** хочет сказать, что Гоголь и Основ'яненко не редко заставляют хохотать до слез» - зазначав М. Рахманов) [84].

Рецензент ОБ «Одесского альманаха» на 1840 р. виявився критичним до раннього твору О. Афанасьєва-Чужбинського «Бандурист», зазначаючи: «Другой, вероятно, молодой поэт, г. Чужбинский, написал стихотворение «Бандурист». Бандуристами преимущественно называются у нас Украинские певцы, хранящие в живом слове народные думы казачества. Думы сии запечатлены таким резким характером поэзии, возникшей вследствие самобытной исторической жизни Малоруссов и взлелеянной раздольем степей, так лишены всякого жеманства, что человеку, хотя скудно наделенному небесными дарами Аполлона, непростительно делать из бандуриста то, что сделал из него г. Чужбинский. Он до такой степени не мог сродниться с поэтическим предметом, что бандурист его скорее походит на какого-нибудь новейшего селадона с прическою б la moçjik, нежели на сурового Украинца» [85] (ставлення ОБ до О. Афанасьєва-Чужбинського у наступні роки аж ніяк не було негативним, вже у 1847 р. газета надрукувала літературне повідомлення про народні гуляння на честь 1-го травня в Миколаєві за підписом: «Чужбинский. Спасск, 2-го Мая 1847 года») [86].

ОБ вмістив рецензії на «Порубежников» А. Скальковського. Щодо першого їх тому рецензент особливо відзначив, що А. Скальковському вдалося правдиво передати звичаї українського населення степів, його дух («...гражданское полуустройство тревожной страны, поэтическая отвага ея населенцев, чистота и горячность воображения, грубые но уже полуустроенные нравы, суеверье сохранившееся неизменно в Украине, и эти бесхитростные герои, и эти существовавшие героини все дышит бывалым, все оживляется правдой!») [87]. К. Зеленецький, що відгукнувся позитивною рецензією на другий випуск «Порубежников», як і попередній рецензент, вважав історію причорноморських степів XVIII ст. гідним джерелом написання пригод-

ницьких романів («Гайдамачество, степи, курену «чернобривыя молодцы», татарщина и ляхи, дикие вопли набега и утомленные молитвы в тиши, в уединении, - вот предметы, конечно достойные кисти Вальтер-скотта») [88]. Також повідомлялося про спонсора видання (без вказівки його прізвища, лише те, що це «один из почетнейших жителей нашего города»), ціну, місце продажу та ін. [89].

Першою з рецензій на історичні видання українознавчого характеру вміщеною в ОВ, можна вважати статтю, присвячену одеській публікації історичної записки про Самарський монастир 1838 р. Рецензент твердив, що до появи цієї публікації історія монастиря була абсолютно невивченою («В «Истории Российской иерархии» вовсе не упоминается о Самарском монастыре, между тем как он, вероятно, существует уже боле полутора столет»). Особливу увагу в рецензії було надано запорозьким документам, вміщеним у записці, зокрема, наказам монастирю від січової адміністрації («Почтенный сочинитель «Исторической записки» поместил в ней семнадцать таких актов; их всего отыскано двадцать один, и в том числе 11-ть подлинных, за печатями коша Запорожского, а 10-ть в копиях»). Рецензент не лише передав зміст цих документів, але й «чтобы познакомить читателей с содержанием и способом изложения этих актов» навів текст листа кошового отамана Григорія Федорова настоятелю та великий уривок з наказу того ж отамана монастирю. «Зависимость Самарского монастыря от войска Запорожского и коша продолжалась до уничтожения Запорожской сечи (1775 г. 6-го Июля)...» - наголошувалося в рецензії [90].

Низка рецензій ОВ була присвячена історичним працям А. Скальковського. Л. Новікова звернула увагу на рецензію за підписом «К.З.» (вочевидь, К. Зеленецького) на книгу К. Скальковського «История Новой Сечи...», що було вміщено ОВ 1 жовтня 1841 р., зазначаючи, що рецензент торкнувся висвітлення у книзі «етнографічних особливостей запорозького козацтва» [46. 265]. Показово, що К. Зеленецький вказав лише на один недолік рецензованої праці: те, що її надруковано петитом, важким для читання, приписавши цей недолік скромності автора [91].

В. Ліновський свою рецензію на вищезгадану працю А. Скальковського розпочав словами: «К важнейшим произведениям, которыми обогащена в нынешнем году наша словесность, без сомнения принадлежит книга г. Скальковского «История Новой-Сечи или последнего Коша Запорожского», що добре засвідчує пієтет газета до праць провідного тодішнього одеського історика та археографа. До того ж газета відповідала критикам А. Скальковського з «Библиотеки для чтения», зазначаючи: «его порицали за то, что должно было поставить ему в честь, за то, что он не удовольствовался изложением голых фактов, но то что он сделал из них свои выводы и заключения, выводы не произвольные, не выдуманые для того только, чтобы что-нибудь сказать; но основанные на полном изучении предмета, выводы - плод долгих и постоянных занятий». Подібних висновків з праці А. Скальковського В. Ліновський навів небагато, зосередившись здебільшого на одному. «Мысль г. Скальковского, что казачество было военным орденом - весьма важна», - наголошував рецензент, також зазначаючи, що А. Скальковський «первым высказал в России, что казачество было не простым сбродом бродяг, разбойничьей ватагой, но что оно имело свой характер, свое назначение в истории». Серед позитивних відгуків на працю А. Скальковського В. Ліновський особливу увагу приділив відгуку М. Грабовського в «Московитянине». Одеський рецензент повністю передрукував останній (в ньому, зокрема, зазначалося, що «до выхода книги г. Скальковского не было никакой возможности узнать истину о Запорожьи. Теперь только быт этой военной дружины будет известен не только историкам, но доставит богатые материалы повествователям и поэтам»), але й навів детальні відомості про творчість М. Грабовського та інших «польских писателей, которые составляют украинскую школу» [92]. Показово, що редакція газети в своїй примітці на рецензію В. Ліновського не погодилася з його гострою критикою на адресу «Библиотеки для чтения» за думку «о том, что внутреннее устройство Запорожья имело более сходства с устройством янычарства, нежели с рыцарскими христианскими орденами Запада». Ця думка,

як зазначала редакція, «если... уменьшает несколько поэтическую сторону истории буйного Коша Запорожского, то по нашему мнению, чуть-ли она не ближе к истине» [93].

В рецензії на друге видання «Истории Новой Сечи...» К. Зеленецький передавши детально зміст праці, наприкінці рецензії зазначав: «Под пером его воскресает бывшее Запорожье, во всей своей разгульной, поэтической прелести, и это там именно, где он говорит словами памятников старины и народных преданий ...Труды г. Скальковского, его История Одессы, Новороссийского края, его История Новой-Сечи дают ему неотъемлемое право на почетный титул историка-летописца нашего края. Тем с большим сожалением. прочли мы в его предисловии ко 2-му изданию Новой-Сечи, что это вероятно последнее издание в его жизни. Не хотим верить этому, но если бы и в самом деле было так, то дело его в отношении к истории Новороссийского края выполнено» [94].

Вже в наступному числі після оголошення про продаж книги «Наезды гайдамак на Западную Украину» А. Скальковського в магазині Григор'єва на першій сторінці газети вийшла рецензія на зазначену книгу, до якої була характерна примітка редакції, що рецензована книга «продается у всех книгопродавцев по 1 р. 50 коп. сереб. за экземпляр» [95]. Автор рецензії під криптонімом «Л – Й» (В. Ліновський) розглядав книгу, як «как бы необходимое последствие прежних трудов нашего почтенного историографа». «Г. Скальковский, начав свои исследования о событиях Новороссийского края должен был коснуться Запорожья», - зазначав рецензент, детально згадуючи «Историю Новой Сечи...» та вищезгадану рецензію на неї М. Грабовського. Тема гайдамаків розглядалася рецензентом як продовження теми Запоріжжя у дослідженнях А. Скальковського. Л. Новікова, розглядаючи зазначену рецензію, зауважує: «Автор... особливу увагу звернув на внесок А. О. Скальковського в реконструкцію «польської історії» (фактично історії Правобережної України)» [48.31]. Однак варто зазначити, що свій виклад структури книги А. Скальковського В. Ліновський розпочинав словами: «Вся книга разделена на пять отделений: в

первом показано состояние и устройство той части Украины, которая в ХУШ-м столетии оставалась еще во владении Польши...». Отже, рецензент усвідомлював ідею соборності обох частин України, попри розподіл її між двома державами [96]. В лютому 1847 ОБ також надрукував переклад рецензії на «Наїзди», вміщеної в лейпцизькому журналі [97].

Опублікована у червні 1845 р. рецензія на перший том «Записок» Одеського товариства історії та старожитностей за підписом «К.З.» (К. Зеленецького) звертала увагу на публікації з античної, середньовічної та нової історії краю, що оцінювалися рецензентом вельми позитивно. Наприклад, огляд статті М. Надеждина про ймовірне розташування стародавніх уличів він розпочинав так: «Статья г-на Надеждина «О местоположении древняго города Пересечена, принадлежащего народу Угличам», основанная на местном наблюдении и на данных, извлеченных со всею ясностью из наших отечественных летописей, решает одно из темнейших мест в их тексте, - место, на котором Татищев, Шлецер и Карамзин останавливались в недоумении». Загалом, том, як за змістом, так і за якістю видання, рецензент оцінював, як «полное и роскошное собрание ученых исследований, материалов и заметок разного рода». «Смело можно сказать, - писал рецензент - что в летописях литературно-ученой деятельности в Одессе появление этого тома составляет собою эпоху, и свидетельствует, что в отношении к умственному образованию и к самой науке, средства Одессы и вообще нашего края укрепились и развились в значительном объеме, обещающем богатые плоды» [98].

Виклад змісту першого відділення другого тому «Записок» товариства подано в рецензії за підписом «К. К» 1849 р. Після вміщення повного змісту видання рецензент зробив характерне зауваження: «Все эти статьи - кроме одной г-на Погодина, касающейся собственно Русской Истории - относятся к археологии, истории, географии и статистике нашего края». Особливу увагу рецензент присвятив статтям М. Мурзакевича про початки книгодрукування в краї та Ф. Лялікова про історію місцевої освіти. Дописувача ОБ так звана «розумова історія» кінця XVIII - XIX ст. цікавила біль-

ше, ніж археологія, археографія чи церковна історія, що також були представлені у рецензованому виданні значною кількістю публікацій. У рецензії не згадувалася ані Україна, ані, навіть, «Малороссия», натомість йшлося про «Новороссийский край», «Новороссию», навіть «новороссиян» [99]. Це могло бути наслідком російської державної політики після викриття Кирило-Мефодіївського товариства, заборони праць його членів. Період реакції не міг не відобразитись на спрямованості рецензій, і на початку 1850-х газета вже активно рекламувала одеське видання 1851 р. Ф. Лялікова: «Православие, Самодержавие и Народность - три незыблемые основы Русского Царства» [100].

Протягом 1830-х - 1840-х рр. інформації про україномовні та українознавчі видання на шпальтах ОБ пройшли шлях від оголошень про вихід друкованої продукції та її продаж у магазинах міста до ґрунтовних рецензій. Лише одна з останніх стосувалася книжки україномовної («Енеїди» І. Котляревського) й ціла низка - книжок українознавчих (російськомовних художніх творів, присвячених Україні, та історичних праць). Загалом можна констатувати, що, незважаючи на свій невеликий формат, ОБ зробив певний внесок у популяризацію української та українознавчої друкованої продукції за часів не надто сприятливих для її поширення.

Література:

1. Гончарук Т. Г. Синявська О. А. Українознавчий журнал «Основа» на шпальтах «Одесского вестника» // Науковий вісник. - Одеса, 2006. - № 14 (34). - С. 173 - 189.
2. Гребцова И. С. Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (вторая треть XIX в.). - Одесса, 2002. - С. 57 - 64.
3. Гончарук Т. Г. Деякі аспекти полеміки щодо Одеського порто-франко на сторінках преси XIX ст. // Записки історичного факультету. - Одеса, 1999. - Вип. 8. - С. 123 - 126; Гончарук Т. Г. Питання про економічний «сепаратизм» у полеміці «Одесского вестника» зі столичною пресою // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді та повідомлення Всеукраїнської наук.-теор. конф. - Львів, 2003. - С. 222 - 226; Гончарук Т. Г. Міжнародний

транзит Броди - Одеса на шпальтах газети «Одесский вестник» першої половини XIX ст. // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді та повідомлення Всеукраїнської наук.-теор. конф. - Львів, 2005. - С. 224-226.

4. Маркевич М. Прогоулка по Одессе (Письмо приятелю в деревню) // Одесский вестник (далі - ОВ). - 1845. - 14 ноября.
5. Есаул Запорожский. Изъявление благодарности от 118 летнего есаула запорожского // ОВ. - 1843. - 5 июня; Хиждеу. Три молдавские легенды. II. Гетман Куницкий. Молдавское предание в летописи Василия Балинского // ОВ. - 1844. - 19 апреля.
6. Хмарський В. М. З історії розвитку археографії на Півдні України: Аполлон Скальковський // Записки історичного факультету. - Одеса, 1998. - С. 132 - 133, 212, 228, 230, 235, 267, 268, 273, 277.
7. Бондар Г. С. Краєзнавчі матеріали на сторінках «Одесского вестника» в 1827 - 1833 рр. // Записки історичного факультету (далі - ЗІФ). - Одеса, 1997. - Вип. 5. - С. 198 - 203; Бондар Г. С. «Одесский вестник» і піввіковий ювілей Одеси // ЗІФ. - Одеса, 1998. - Вип. 7. - С. 77 - 81; Бондар Г. С. Публікація джерел з історії України в газеті «Одесский вестник»: А. О. Скальковський // ЗІФ. - Одеса, 1999. - Вип. 8. - С. 222 - 226; Левченко Г. С. Історико-краєзнавчі публікації на шпальтах «Одесского вестника» (1827 - 1894): напрям, періодизація, автори // Краєзнавство. - К, 2012. - №2. - С. 36 - 44; Левченко Г. С. Періодична преса як осередок козакознавчих студій у XIX ст. (на прикладі газети «Одесский вестник») // Чорноморська минувшина. - Одеса, 2012. - с. 76 - 83.
8. П-кий Т. Рождественские святки у Малороссиян // ОВ. - 1842. - 19 декабря.
9. Хиждеу А. Сократ и Скворода, отрывок из рукописи: Скворода и современное общество // ОВ. - 1833. - 15 мая.
10. Внутренние известия. Одесса, 23-го июля // ОВ. - 1835. - 24 июля.
11. Смесь. Малороссийские наливки // ОВ. - 1839. - 12 августа.
12. Извещение // ОВ. - 1831. - 9 декабря.
13. Зленко Г. Перший письменник Одеси // Науковий світ. - К., 2003. - №5. - С. 24.
14. Бондар М. Перший жанровий зразок української художньої прози // Київська старовина. - 1999. - №3. - С. 87.

15. Извещение // ОВ. – 1834. – 3 февраля.
16. Извещение // ОВ. – 1833. – 3 июня.
17. Зленко Г. Що ми знаємо про Миколу Венгера // Кримська світлиця – 2002. – 13 грудня.
18. Сочинения Николая Венгера в стихах и прозе. – М., 1835. – С. 30.
19. Извещение // ОВ. – 1834. – 6 января.
20. Загоруйко В. Перша російська та перша українська книги в Одесі // Літературна Одеса. – 1954. – №10. – С. 112 – 113.
21. Письмо Изм. Ив. Срезневского к Ал. Ир. Левшину // Киевская старина. – 1892. – Т. 39. – № 10. – С. 123 – 124.
22. Смесь // ОВ. – 1834. – 14 июля.
23. Максимович М. Украинские народные песни. – Ч. 1. – М., 1834. – С. 167, 177 – 178.
24. Объявления // ОВ. – 1830. – 18 июня, 25 июня.
25. Роспись российским книгам, ландкартам, планам, эстампам, портретам и нотам, в Одессе, в книжном магазине и библиотеке чтения, Н. А. Ключкова. – Одесса, 1830. – С. 22.
26. Боровой С. Я. «Библиотека для чтения» Н. Ключкова (Из истории библиотек в начале второй четверти XX в.) // Библиотеки СССР. Опыт работы. – М., 1957. – Вып. 7. – С. 135.
27. Извещения // ОВ. – 1834. – 9 июня.
28. Смесь. Книжная промышленность в Одессе // ОВ. – 1840. – 18 декабря.
29. В магазине Русских книг П. И. Григорьева... // ОВ. – 1843. – 20 марта.
30. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги... // ОВ. – 1844. – 26 апреля.
31. В книжном магазине П.И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги... // ОВ. – 1844. – 24 мая.
32. В магазине русских книг П. И. Григорьева, на Дерibasовской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой, в Одессе, продаются нижеследующие книги: // ОВ. – 1846. – 2 января.
33. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги... // ОВ. – 1844. – 26 января.
34. Т. Г. Шевченко в одеській пресі. Бібліографічний покажчик.

- Випуск II. Газети. Частина I. 1844 – 1917. Упор. О. Г. Кушнір. – Одеса, 1999. – С. 3.
35. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги... // ОВ. – 1844. – 24 мая.
 36. Библиография // ОВ. – 1842. – 3 января.
 37. Смесь. Ф***. Энеида Котляревского // ОВ. – 1842. – 18 июля.
 38. Извещение // ОВ. – 1832. – 23 января.
 39. Зленко Г. Д. Автор – двоюродный дядя Гоголя // Вечерняя Одесса. – 1995. – 8 апреля.
 40. Смесь. Косяровский Ив. Ответ в Малороссию // ОВ. – 1832. – 31 августа.
 41. Библиографическое известие // ОВ. – 1849. – 30 марта.
 42. Библиографическое известие // ОВ. – 1850. – 19 апреля.
 43. ОВ. – 1838. – 10 декабря.
 44. Библиографическое известие. Одесский альманах на 1839-й год, издаваемый в пользу бедных учеников Одесского учебного округа // ОВ. – 1839. – 28 января.
 45. Одесский альманах на 1839-й год. – Одесса, 1839. – С. 254 – 255.
 46. Смесь. Литературное известие // ОВ. – 1839. – 23 декабря.
 47. Одесский альманах на 1840-й год. – Одесса, 1839. – С. 300 – 305.
 48. Новікова Л. В. «Історіограф» Південної України Аполлон Скальковський: інтелектуальна апологія імперської політики та регіональної історичної самобутності. – Одеса, 2012. – С. 101.
 49. Смесь. Заметки и вести // ОВ. – 1839. – 7 октября.
 50. Смесь. Литературное обозрение // ОВ. – 1844. – 6 сентября.
 51. Библиографические известия // ОВ. – 1850. – 9 декабря.
 52. Извещение о новой книге // ОВ. – 1837. – 12 июня.
 53. А. Т. О новой книге // ОВ. – 1837. – 13 сентября.
 54. Извещение // ОВ. – 1838. – 24 сентября.
 55. Смесь. Библиографические известия // ОВ. – 1839. – 22 марта.
 56. Смесь. Библиографические известия // ОВ. – 1839. – 1 июля.
 57. Библиографическое известие // ОВ. – 1844. – 9 декабря.
 58. Библиографическое известие // ОВ. – 1850. – 26 июля.
 59. Смесь. Библиографические известия // ОВ. – 1845. – 24 ноября.

60. Фельдман В. На заре одесской книжности // Есть город у моря. Краеведческий сборник. – Одесса, 1990. – С. 138 – 139.
61. Боровой С. Я. Книга в Одессе в первой половине XX века // Книга: Исследования и материалы. – 1967. Сб.14. – С. 148 – 149.
62. Смесь. Библиографические известия // ОВ. – 1841. – 26 февраля; Смесь. Заметки и вести// ОВ. – 1841. – 9 апреля; Смесь. Заметки и вести// ОВ. – 1841. – 24 декабря
63. Смесь. Заметки и вести// ОВ. – 1841. – 1 октября.
64. В магазине Русских книг П. И. Григорьева... // ОВ. – 1842. – 21 февраля.
65. В магазине Русских книг П. И. Григорьева... // ОВ. – 1842. – 28 марта.
66. В магазине Русских книг П. И. Григорьева... // ОВ. – 1843. – 17 апреля.
67. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. – 1844. – 22 января.
68. В магазине русских книг П. И. Григорьева, на Дерибасовской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой, в Одессе, продаются нижеследующие книги: // ОВ. – 1845. – 31 января.
69. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. – 1844. – 26 января.
70. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. – 1844. – 6 мая.
71. В магазине русских книг П. И. Григорьева, на Дерибасовской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой в Одессе // ОВ. – 1844. – 4 октября.
72. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. – 1844. – 2 февраля.
73. В магазине Русских книг П. И. Григорьева... // ОВ. – 1842. – 7 марта.
74. В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги:... // ОВ. – 1844. – 17 мая, 31 мая, 20 мая; В магазине русских книг П. И. Григорьева, на Дерибасовской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой, в Одессе, продаются нижеследующие книги: // ОВ. – 1845. – 11 апреля.
75. В магазине русских книг П. И. Григорьева, на Дерибасов-

ской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой, в Одессе, продаются нижеследующие книги: // ОВ. – 1845. – 17 января.

76. В магазине русских книг П. И. Григорьева, на Дерибасовской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой, в Одессе, продаются нижеследующие книги: // ОВ. – 1845. – 17 февраля.

77. В магазине русских книг П. И. Григорьева, на Дерибасовской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой, в Одессе, продаются нижеследующие книги: // ОВ. – 1845. – 11 апреля.

78. Смесь. Библиографические известия // ОВ. – 1846. – 16 марта.

79. Смесь. Библиографическое известие // ОВ. – 1846. – 15 мая.

80. В магазине русских книг П. И. Григорьева, на Дерибасовской улице, против казенного сада, в доме коммерции советницы Крамаревой, в Одессе, продаются нижеследующие книги: // ОВ. – 1845. – 9 мая, 12 мая, 23 мая.

81. В. Г. Библиография. Утренняя заря. Альманах на 1839-й год, изданный В. Владиславлевым. С.-Пб. 384 стр. в 8 д. л. // ОВ. – 1839. – 7 января.

82. Ф**. Библиография. Одесский альманах на 1839-й год. Одесса. В городск. типогр. 1839. Стр. 618 и IV, в 16-ю д. л. // ОВ. – 1839. – 15 февраля.

83. Ф**. Библиография. Одесский альманах на 1839-й год. Одесса. В городск. типогр. 1839. Стр. 618 и IV, в 16-ю д. л. // ОВ. – 1839. – 22 февраля.

84. Рахманов Никита. Смесь. Письмо к издателям Одесского вестника // ОВ. – 1839. – 1 апреля.

85. – й – й. Библиография. Одесский альманах на 1840 год. Одесса. В Городск. Типогр. 1839. Стр. IV и 708 стр. в 16-ю д. л. // ОВ. – 1840. – 2 марта.

86. Чужбинский. 1-е мая в Николаеве (Из дорожного дневника) // ОВ. – 1847. – 14 мая.

87. Т. Ч. Библиография. Порубежники, канва для романов, Сочинение А. Скальковского. Одесса; в типографии Л. Нитче. 1849. – Вып. 1-й. VIII и 195 стр. в 12-ю д. листа // ОВ. – 1849. – 26 января.

88. Фельетон. К. З. Библиография // ОВ. – 1849. – 3 декабря.

89. Библиографические известия // ОВ. - 1850. - 18 февраля.
90. Библиография. Историческая записка о Пустынно-Николаевском Самарском монастыре. Одесса. В гор. типографии. 1838. 64 стр. в 8-ку // ОВ. - 1838. - 11 мая.
91. Смесь. К. З. Библиографическое известие // ОВ. - 1841. - 1 октября.
92. Смесь. Линовский Владимир. Об истории Новой-Сечи А. Скальковского // ОВ. - 1842. - 25 ноября.
93. ОВ. - 1842. - 25 ноября.
94. К.З. Библиография // ОВ. - 1846. - 31 июля.
95. ОВ. - 1845. - 21 февраля.
96. Библиография Л-И. Наезды Гайдамак на Западную Украину в XVIII столетии 1735 - 1768. соч. А. Скальковского. Одесса, 1845, стр. 230 в 8ку // ОВ. - 1845. - 21 февраля.
97. М.П. Смесь. Литературные заметки // ОВ. - 1846. - 13 февраля.
98. Библиография. К. З. Записки Одесского общества истории и древностей. Том первый с XVI литографированными листами. Одесса. В Городской Типографии. 1844. 653 стр. 4-ку // ОВ. - 1845. - 16 июня.
99. Фельетон. К. К. Библиография // ОВ. - 1849. - 26 января.
100. Фельетон. Библиографическое известие // ОВ. - 1851. - 31 января, 11 августа; Фельетон. К. З. Библиография // ОВ. - 1851. - 10 февраля.